

УДК 332.009.12:332.001.8

А. В. Суханова,
старший викладач кафедри фінансів,
Національний університет Державної податкової служби України

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ І СТРАТЕГІЯ РЕГІОНІВ У СУКУПНОСТІ ВІДНОСИН КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

A. Sukhanova,
senior lecturer of the Department of Finance national University of State tax service of Ukraine

COMPETITIVE ADVANTAGES AND STRATEGY OF REGIONAL RELATIONS TOGETHER COMPETITIVENESS

У статті досліджено роль регіону в умовах посилення глобалізаційних процесів, сформульовано визначення поняття "конкурентоспроможність регіону", досліджено особливості трансформації стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах нової економіки, запропоновано специфіка форм конкуренції регіонів. Встановлені характерні властивості економічної конкуренції.

In the article the role of the region in terms of strengthening globalization, formulated the definition of "competitiveness region", the features of the transformation strategy of increasing regional competitiveness in the new economy, offered specifics forms of competition regions. Established the characteristics of economic competition.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, економічна конкуренція, регіон, конкуренція регіонів, соціально-економічний розвиток регіонів.

Key words: competitiveness, competition, economic competition, region, region competition, socio-economic development of regions.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку людської цивілізації, який визначається як неоекономіка, характеризується зростаючою інформатизацією суспільства і пов'язаною з цим інтелектуалізацією господарської діяльності, а також ноосферною, тобто розумним і творчим використанням усіх факторів виробництва, що передбачає необхідність розробки стратегії розвитку ринкових суб'єктів, орієнтованої на забезпечення конкурентоспроможності. Аналіз конкуренції і розкриття на цій основі конкурентного потенціалу та конкурентної стратегії в сукупності відносин конкурентоспроможності є методологічною основою дослідження глибинних закономірностей становлення і функціонування ринкової економіки [2].

Для українського суспільства, з властивою йому не вирішеністю низки соціально-економічних проблем перехідного періоду, що вимагають подальшого проведення структурних перетворень при одночасному забезпеченні глобальної конкурентоспроможності економіки країни, актуальність розробки та реалізації подібної концепції набуває особливої значущості. У вітчизняній економіці на сучасному етапі її розвитку виникає проблема формування конкурентного середовища, цивілізованих форм і методів конкурентного суперництва або співробітництва, що, в свою чергу, зумовлює необхідність розробки дієвого механізму державного регулювання процесами становлення і функціонування суб'єктів господарювання. У цих умовах ефективність соціально-економ-

ічної, інституційної та науково-технічної стратегії розвитку, перспективи формування в українському суспільстві постіндустріальної системи відносин і посилення ролі української держави на євразійському геополітичному просторі багато в чому залежать від прагнення підприємницьких структур до виявлення та використання конкурентних переваг, від визначення ролі і значення конкурентного потенціалу в їх діяльності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження механізмів формування конкурентної стратегії регіону в цілях їх ефективного функціонування та розвитку на основі конкурентного потенціалу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питання підвищення конкурентоспроможності регіону знаходиться в центрі уваги як науковців, так і представників центральних і, особливо, місцевих владних структур та бізнесу, їм присвячено значну кількість наукових досліджень.

Аналіз численних наукових досліджень з проблеми конкурентоспроможності регіону виявив, що існують два основні підходи до даної проблеми. Перший теоретичний підхід, представниками якого виступають М. Портер [9], П. Кругман [8] та ін., розглядає регіон як середовище створення конкурентних переваг підприємств. Другий же підхід розглядає регіон як самостійний суб'єкт економічних відносин. Все більше науковців, зокрема Антонюк Л.Л., Вахович І.М., Герасимчук З.В., [4] Калюжнова Н.Я., Лук'яненко Д.Г., Перський Ю.К., Поручник А.М. та ін., підтримують саме другий підхід, адже регіон в умовах переходу до сталого економічного розвитку вже не є простою територією із певним набором характеристик, натомість регіон представляє собою цілісну соціо-еколого-економічну систему [4, с. 29—30].

Питанням конкурентоспроможності регіону досліджували у своїх працях науковці: Айгінер К., Білорус О., Мацейко Ю., Моборн Р., Прахалад К., Селезньов А., Фатхутдинов Ф., Хамел Г., Шеховцева Л.С., Чан Кім та ін.

Питання підвищення конкурентоспроможності регіону шляхом інноваційного розвитку досліджено в працях таких науковців, як Геєць В.М., Соколенко С.І., Буга Н.Ю., Федулова Л.І., Яремко Л. та ін.

Незважаючи на підвищену увагу з боку вітчизняних і зарубіжних дослідників до законів і закономірностей розвитку конкурентних відносин, ряд питань теоретичного та практичного характеру, пов'язаних з проблемами подолання усталених стереотипів щодо розуміння конкурентоспроможності товару, фірми, галузі, країни; формування конкурентної стратегії в цілях їх ефективного функціонування та розвитку на основі конкурентного потенціалу в сукупності відносин конкурентоспроможності зміст інституційних чинників становлення та розвитку конкуренції в Україні залишається слабо вивченим.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В економічній теорії регіон імпліцитно грає роль квазідержави, в якій влада регіону створює умови для

комфортного проживання, відповідаючи за надання суспільних благ жителям регіону. Суть моделі регіону як квазіфірми полягає в застосуванні до регіону підходів і характеристик фірми, а також її поведінки (виробництво суспільних благ, формування сприятливого середовища, залучення, формування та ефективне використання ресурсів).

Традиційний для України підхід до регіону як території для розміщення продуктивних сил втілювався в політиці, яка визначається зверху, яка формулювалася як соціально-орієнтована політика вирівнювання регіонів. Саме в парадигмі регіону як квазікорпорації закладена ідея глобальної конкуренції та пошуку внутрішніх сил розвитку регіону, ідея переходу від пасивних заходів підтримки до створення активних стратегій, розробки та розвитку конкурентних переваг регіону.

Значне число публікацій, присвячених проблемам регіонального розвитку, відзначають необхідність створення сучасних підходів до соціально-економічного розвитку регіонів. Не викликає сумніву теза про необхідність його сталого розвитку. Українські регіони стоять перед вибором концепції розвитку: або залишатися на позиції сировинної орієнтації, або шукати ключові точки зростання, що дозволяють на певному етапі, використовуючи наявні ресурси, вийти на новий рівень розвитку. За допомогою інструментарію регіональних типологій, які відображають стратегічне бачення і зумовлюють пріоритети регіонального розвитку, значимість факторів регіональної конкурентоспроможності може істотно відрізнятись.

Кожен регіон, як і бізнес, проходить шлях від конкуренції за ресурси та інвестиції до конкуренції в області стратегій і компетенцій, виступаючи, при цьому, в ролі і квазідержави, і квазіфірми. У сучасних умовах регіон доцільно розглядати як саморозвиваєму систему в єдності трьох ключових утримувачів інтересів: населення — трудові (людські) ресурси й економічно не активне населення; бізнес, що має відповідне ресурсне забезпечення (природне, фінансове, промислово інфраструктуру); влада.

Регіон як суб'єкт-об'єктна саморозвиваєма система не вимагає управління ззовні, а лише враховує зовнішні фактори: з одного боку, як обмеження (у вигляді, насамперед, українського та міжнародного законодавства), а з іншого — як стимул і орієнтир майбутнього розвитку, наприклад, з погляду появи нових технологій, нових ринків тощо.

Становлення регіону суб'єктом конкурентних відносин означає формування в економічній системі, званій "регіон", нових властивостей і стандартів якості цієї системи. Такою новою властивістю стає конкурентоспроможність, що відображає потребу збереження і розвитку регіону як економічного суб'єкта, функціонуючого в умовах конкуренції. В умовах нової економіки конкурентоспроможність регіону стає одним з пріоритетних факторів його соціального та економічного розвитку і, одночасно, предметом фундаментального економічного аналізу [6].

Активізація мережевої взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності регіону пов'язана з глобалізацією та регіоналізацією, з різних сторін розкриваючих єдині процеси глобальної інтеграції та локального розвитку.

Таблиця 1. Особливості та форми конкуренції регіонів

Ознаки	Форми		
	Економічна конкуренція	Просторова конкуренція	мережева конкуренція
Суб'єкт конкуренції	великі підприємства	органи регіональної влади	регіональний мережі влади і бізнесу
Об'єкт конкуренції	витрати і прибуток підприємств	конкурентні переваги території	державні та недержавні інвестиції
Цілі конкуренції	зростання виробництва товарів і послуг	створення сприятливих умов проживання та ведення бізнесу	капіталізація регіону
Область конкуренції	простір регіону	простір регіону	міжрегіональний економічний простір
Фактори конкуренції	природні, фінансові, трудові та ін.	природні, фінансові, трудові та ін.	потоки капіталу, товарів і ресурсів
Характер регіональної політики	промислова	політика вирівнювання	інноваційна і структурна
Інструменти регіональної політики	субсидії	субсидії, трансферти, податки	гранти, інвестиції

Це явище отримало назву "глокалізація", в ході якого: а) інституційні, регулюючі встановлення переміщаємих з національного рівня і на супранациональний або глобальний рівень, і на рівень окремих одиниць або локальних, міських, регіональних об'єднань; б) економічна діяльність і зв'язки між підприємствами стають одночасно більше локалізованими, регіоналізованими та транснаціональними.

Глокалізація вимагає нового осмислення поняття "регіон". Сьогодні активно обговорюється роль регіонів в мережевому просторі як "міжмережових вузлів", де мережі представлені відкритими структурами, які можуть необмежено розширюватися шляхом включення нових вузлів, якщо ті здатні до комунікації в рамках даної мережі.

Мережева модель організації як сукупність зв'язків між групою економічних агентів, що знаходяться в будь-яких взаємодіях один з одним, дозволяє знизити всі види витрат, включаючи грошові, здійснити диференціацію трудових ресурсів і забезпечити нову якість капіталу, збільшуючи його мобільність. Це дає можливість обґрунтування нових підходів до вивчення регіону як особливої соціально-економічної системи, зумовленої територіальною локалізацією одних елементів у рамках адміністративно окреслених меж при просторовому розсредженні інших елементів залежно від цілей і об'єкта мережових угод [5].

Регіон як суб'єкт мережевої взаємодії (у тому числі і фінансової) одночасно виступає як територіально-адміністративно утворення, межі якого закріплені нормативно-правовою базою України, так і економічний простір з пульсуючими рубежами, обумовленими зонами впливу суб'єктів регіональної економіки. Підприємницький регіон як особлива модель інноваційного розвитку визначається як мережевий регіон вузлового типу, що забезпечує координацію всіх локалізованих і розсреджених елементів соціально-економічної системи на основі розвитку мереж навчання підприємству та розвитку інновацій, а також володіє певним рівнем економічної самостійності та економічної та фінансової відкритості.

Для українських територій, що прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність на національному та світовому ринках, вибір стратегії формування підприємницького регіону вимагає створення особливих механізмів управління, що забезпечують ефективне вико-

ристання наявного соціально-економічного потенціалу і оволодіння методами активізації мережевої взаємодії. Для вирішення цієї проблеми виділяються три умовні форми конкуренції регіонів і відповідні їм форми конкурентоспроможності, що представляють певні суб'єкт-об'єктні зв'язки і відносини в різних умовах розвитку регіональної економіки. Це: а) економічна конкуренція; б) просторова конкуренція; в) мережева конкуренція. [3].

Специфіка форм конкуренції регіонів представлена в таблиці 1.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку українські регіони виявляються втягнутими у всі три форми конкуренції. Тому, враховуючи специфіку регіонального розвитку, головним завданням органів влади є здійснення соціально-економічної політики, що дозволяє створювати і розвивати конкурентні переваги, що формують просторову і мережеву конкурентоспроможність на основі стимулювання мережевої взаємодії регіонів як необхідної умови для створення підприємницьких регіонів. Особливе значення при цьому має отримати формування фінансових чинників конкурентоспроможності.

Метою функціонування регіону є постійне відтворення умов життєдіяльності населення — носія підприємницької культури за допомогою мобілізації всіх видів ресурсів, наявних на території або доступних для використання в інноваційні чинники розвитку регіону залежить не тільки від їх природної мобільності: в економічній теорії загально визнаним є те, що найбільшою мобільністю володіє фінансовий капітал [6].

В умовах формування мережевої економіки, як основи створення підприємницького регіону, регіональна фінансова система повинна здобувати нові властивості зв'язування не тільки локально сконцентрованих, а й просторово розсреджених елементів.

В даний час не існує єдиного визначення поняття "конкурентоспроможності", у ряді випадків наявні трактування представляють цінність стосовно до вирішення вузьких економічних проблем. У зв'язку з цим, теорія конкурентної економічної поведінки, в цілому, далека від завершення в багатьох аспектах.

Конкурентоспроможність трактується нами як активний стан елементів економічних відносин і економічної системи в цілому, що проявляється у формуванні її

конкурентних переваг [7]. Основоположними принципами розуміння терміну "конкурентоспроможність" є наступні:

1. Конкурентоспроможність може виявлятися тільки на ринку.

2. Поняття "конкурентоспроможність" може поширюватися як на об'єкт ринкових відносин (товар, послуги), так і на суб'єкт (фірми, галузі, країни).

3. Конкурентоспроможність враховує якість товару (послуги) як з боку товаровиробника, так, і з боку покупця.

4. Конкурентоспроможність виробника визначається як економічними, технологічними та іншими параметрами, так і його часткою на вільному ринку.

5. Конкурентоспроможність об'єктів та суб'єктів господарювання має динамічний, постійно коректуємий стан.

6. Управляє конкурентоспроможністю тільки конкуренція, що складається на тому чи іншому ринку.

В економіко-теоретичній літературі конкуренція представлена, переважно, як ринковий феномен, що відображає взаємодію між підприємствами (фірмами) у протіканні теорії досконалої і теорії недосконалої конкуренції. У рамках традиційної політичної економії хід міркувань стосується внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції. Існує багато літератури, де в центрі аналізу цінова і нецінова конкуренція у всьому різноманітті кожної з цих проблем. У ході поняття "конкурентоспроможність" (або "конкурентність"), що відноситься як до об'єктів ринкового обороту, так і до його суб'єктів (підприємства, їх об'єднання, території, держави, міждержавні об'єднання). І в теоретичній, і в прикладній літературі багато говориться про фактори, що впливають на конкуренцію в її різноманітних видах, про механізми конкуренції, вводяться оціночні показники, ставиться ряд інших питань. У зв'язку з роботами М. Портера і ряду інших дослідників, активно мусується тема міжнародної конкуренції, в яку вкладається різний зміст (змагання фірм, різних країн або зіткнення інтересів держав, міждержавних об'єднань). У таких галузях знань і, разом з тим, областях господарської практики, як логістика, маркетинг, включаючи маркетинг територій, виробничий менеджмент, інноваційний менеджмент та інші, досліджується і прокладається широке коло чисто прикладних питань (маркетингова стратегія, чисто конкретний інструментарій маркетингових дій та інше).

Сюжет "конкуренція і регіон" не обходиться без уваги дослідників, однак існує необхідність в узагальнюючих політико-економічних оцінках.

Історично поняття ринкової конкуренції (насамперед цінової) трансформувалося у властивість розвитку соціально-економічної системи. І в цьому зв'язку в конкурентних відносинах можуть брати участь не тільки ринкові суб'єкти (продавці-покупці), а й будь-які економічні агенти, у тому числі інституційні. Процеси становлення і розвитку конкуренції в системі економічних знань, засновані на історико-гностичному, інституційному та системному підходах, підводять нас до дослідження закономірностей конкурентного регіонального розвитку.

Конкуренція — боротьба, суперництво в будь-якій області — це одна з форм взаємодії суб'єктів ринкового господарства в процесі реалізації їх індивідуальних

економічних інтересів. В економіці конкуренція розуміється досить широко. Це не тільки суперництво за збут товарів і послуг, але й боротьба за сировину, інновації, кваліфіковану робочу силу і, з іншого боку, конкуренція працівників за кращі робочі місця. Особлива область конкуренції — конкуренція територій, регіонів за краще, більш повне залучення їх територіального простору, природних і соціально-економічних потенціалів у національний та глобальний економічний розвиток.

Економічна конкуренція — це змагання між суб'єктами економічної діяльності за ринки збуту товарів, ринки споживання обмежених ресурсів, за краще залучення і використання власного потенціалу з метою отримання коштів для існування, доходу, прибутку або соціальних вигод [4].

Можна виділити наступні характерні властивості економічної конкуренції:

- взаємодія у процесі виробництва товарів і послуг;
- змагання в здібності краще, ефективніше виконати певні завдання або виготовити товар;
- змагання за ресурси, необхідні для виробництва товарів і послуг або життєдіяльності;
- суперництво в збуті своїх товарів і послуг з іншими виробниками;
- змагання за залучення на свою територію виробників товарів і послуг;
- суперництво за краще використання власного трудового та інтелектуального потенціалу на ринку робочої сили.

З приходом в нашу країну ринкових відносин на початку 1990-х років виникла необхідність осмислення тих прав і свобод, які мають регіональні влади та інші суб'єкти щодо економічних дій на території. При плановій економіці будівництво нових підприємств або інфраструктурних об'єктів здійснювалося, значною мірою, з урахуванням інтересів країни в цілому. Рішення про інвестування коштів і розміщення підприємств брали центральні планові органи і галузеві міністерства. В даний час в ринковому секторі економіки України свобода вибору місця розміщення підприємства залежить від того, наскільки територія є перспективною з точки зору інтересів даного виробництва та отримання ним прибутку. Розвиток малих підприємств залежить від уміння місцевих суб'єктів територіального управління створювати кращі умови, ніж в інших регіонах. З цього моменту і виникають конкурентні відносини територій за залучення інвестора шляхом створення сприятливих умов розміщення нових підприємств.

Стимулюючим фактором розвитку багатьох регіонів є напружений ринок праці, недостатня кількість трудових ресурсів певних професій. Залучення додаткових трудових ресурсів у централізованій економіці було можливе шляхом виділення квот, наприклад, на прописку нових жителів у великих містах або організоване переселення працівників у нові зони економічного розвитку. У сучасних умовах будь-який громадянин країни має право на вільне переселення та працевлаштування в будь-яких регіонах за рідкісними особливими винятками.

Великі можливості з'явилися в ринкових умовах для залучення фінансового капіталу і коштів населення в підприємництво і житлове будівництво. Приплив вітчиз-

няного та іноземного капіталу забезпечує створення нових і модернізацію існуючих робочих місць. Сучасне житлове будівництво на 70—80%, також, залежить від приватних вкладень. Розвиток малого бізнесу цілком залежить від інвестицій щодо широкого кола підприємливого населення. Все це є проявом свободи руху капіталу в міжрегіональному просторі.

ВИСНОВОК

Розглядаючи предмет конкурентних відносин між територіями країни, необхідно відповісти на питання, чи можливе саме існування міжрегіональної конкуренції в сучасних умовах на території України.

На сьогодні законодавча база такої конкуренції в Україні розроблена досить слабо. В існуючих нині програмах розвитку конкуренції окремих регіонів України, також, не містяться заходи щодо розвитку конкуренції між містами всередині регіону або між сусідніми регіонами.

Виходячи з аналізу різноманітних моделей ринку стосовно до міжрегіональної конкуренції, можна вважати, що вона на даному етапі розвитку України найбільш відповідає за своїм характером і всіма своїми ознаками монополістичній конкуренції.

У конкурентному змаганні і суперництві регіональні влади виступають у ролі "продавця", що пропонує для використання зацікавленим особам або організаціям свою територію, соціальну та економічну інфраструктуру й інші можливості.

У якості "покупців" можуть виступати різні групи споживачів, яким територія необхідна для виробничих, соціальних, туристичних, транспортно-логістичних, управлінських та інших потреб. При цьому "покупцями" соціально-економічного простору виступають не тільки інвестори і мігранти, а й діючі підприємства і постійні жителі, яких можуть залучити більш привабливі умови іншого регіону. Для запобігання відтоку населення місцевій владі необхідно створювати сприятливі умови для праці, відпочинку, навчання всіх жителів, як мінімум не гірші, ніж на інших територіях. Для регіонів, що мають історико-культурний потенціал і вигідне географічне розміщення або природну привабливість, вельми важливою групою "покупців" є туристи. До "покупців" соціально-економічного простору регіонів відносяться, також, суб'єкти подієвих заходів, що привертають велику кількість як місцевих, так і приїжджих відвідувачів [1].

Література:

1. Андерсюк Б. Самоврядування. Чого ми від нього очікуємо? / Б. Андерсюк // Віче. — 2000. — №1. — С. 40—47.
2. Бобровська О.Ю. Корпоративне управління в місцевому самоврядуванні: монографія / О.Ю. Бобровська. — Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. — 284 с.
3. Войнаренко М.П. Кластери як центри економічного зростання регіонів за умов кризи / М.П. Войнаренко // Развитие инновационных кластеров в современных условиях реструктуризации экономики: материалы IV Междунар. науч.-практ. конф., 1—2 июня 2009 г. — Севастополь: ТПП, 2009. — С. 16—29.

4. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. — Луцьк: ЛДТУ, 2002. — 248 с.

5. Головченко В. Конституційні принципи місцевого самоврядування / В. Головченко, О. Корпань // Право України. — 1998. — № 3. — С. 14.

6. Емельянов Н. Местное самоуправление: проблемы, поиски, решения / Н. Емельянов. — М.: ТИГИМУС, 1997. — 814 с.

7. Конкурентоспроможність регіонів України (методологія і практика) / [Л.Г. Чернюк, Д.В. та ін.]; за наук. ред. Л.Г. Чернюк. — К.: РВПС України НАН України, 2010. — 108 с.

8. Krugman P. The Role of Geography in Development / Paul Krugman // International Regional Science Review. — 1999. — № 2. — Vol. 22. — P. 142—161.

9. Портер М. Конкурентна стратегія. Методика аналізу галузей і конкурентів / М. Портер; [пер. з англ. І. Мінервін]. — 3-е изд. — М.: Альпіна Бізнес Букс, 2007. — 453 с.

References:

1. Andersiuk, B. (2000), "Self-government. What we expect from it?", Viche, vol. 1, pp. 40—47.
 2. Bobrovs'ka, O.Yu. (2008), Korporatyvne upravlinnia v mistsevomu samovriaduvanni [Corporate governance in local government], Naukova dumka, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
 3. Vojnarenko, M.P. (2009), "Clusters as regional centers of economic growth during the crisis", Razvytye ynnovatsyonnykh klasterov v sovremennykh usloviakh restrukturyzatsyy ekonomyky [Development ynnovatsyonnykh klasterov in modern terms restrukturyzatsyy economy], materyaly IV Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. [International economic conference], Sevastopol', Ukraine, pp. 16—29.
 4. Herasymchuk, Z.V. and Vakhovych, I.M. (2002), Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm formuvannia ta realizatsii stratehii rozvytku rehionu [Organizational-economic mechanism of formation and implementation of regional development strategy], Naukova dumka, Luts'k, Ukraine.
 5. Holovchenko, V. and Korpan', O. (1998), "The constitutional principles of local self-government", Pravo Ukrainy, vol. 3, pp. 14.
 6. Emel'ianov, N. (1997), Mestnoe samoupravlenye: problemy, poysky, resheniya [Local self-government: problems, searches, solutions], Naukova dumka, Moskva, Rosssiya.
 7. Cherniuk, L.H. (2010), Konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy (metodolohiia i praktyka) [Competitiveness of Regions of Ukraine (methodology and practice)], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
 8. Krugman, P. (1999), "The Role of Geography in Development" International Regional Science Review, no 2, vol. 22, pp. 142—161.
 9. Porter, M. (2007), Konkurentna stratehiia. Metodyka analizu haluzej i konkurentiv [Competitive Strategy. Methods of analysis of industries and competitors], 3rd ed, Al'pina Biznes Buks, Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.*